

Asia: VN/11505/2020

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Mielenterveyden keskusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

Toimeentulotukilain uudistamista valmistelevan työryhmän loppumietinnössä tuodaan esille, että toimeentulotukilain uudistamisen tavoitteena on selkeyttää lainsäädäntöä ja viranomaisten vastuita, jotta haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden tarpeisiin voidaan vastata nykyistä paremmin.

Uudistuksen tavoite on tärkeä: aiempi toimeentulotuki uudistus on aiheuttanut haasteita varsinkin haavoittuvimmassa asemassa oleville ihmisille, joilla on erityisiä tuen tarpeita. Loppumietinnössä viitattiin myös Kivipellon, Tanhuan & Jokelan (2019) tekemän selvityksen tuloksiin. Selvityksessä todettiin, että kuntien aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien mukaan aiemmassa uudistuksessa kärsivät eniten muun muassa mielenterveyskuntoutujat, ihmiset, joilla on päihdeongelma sekä ikääntyneet. Yhdenvertaisuuden kannalta haasteita tuotti lisäksi se, että kaikki tukea tarvitsevat eivät ole osanneet käyttää Kelan sähköisiä palveluita tarvittavan etuuden tai palvelun saamiseksi.

Työryhmän loppumietinnössä on hyödynnetty myös professori Raija Huhtaselta saatua lausuntoa, joka perustuu sosiaali- ja terveysministeriön laatimaan lausuntopyyntöön. Huhtanen nostaa esille, että asioinnin tulisi olla helppoa ja vaivatonta ja erityisryhmien tuen tarpeisiin tulisi kiinnittää huomiota, johon ratkaisuna voisi olla erilaisten asiointivaihtoehtojen tarjoaminen sekä neuvonta, ohjaus ja tiedottaminen.

On kannatettavaa, että tähän asiaan kiinnitetään jatkossa entistä paremmin huomiota, jotta yhdenvertaisuus eri asiakasryhmien välillä toteutuu aidosti. Osalle ihmisistä kasvokkain tapahtuva palvelu voi olla välttämätön ja tarkoituksenmukainen asiointimuoto. Jurvansuu, Kaskela & Tourunen, (2020) tutkivat, miten koronapandemian aikana siirtyminen kasvokkaisista palveluista etäpalveluihin oli onnistunut mielenterveys- ja päihdejärjestöissä. Raportissa nostettiin esille, että kasvokkaisten palvelujen korvaaminen sähköisillä tukimuodoilla on vaikeaa erityisesti haavoittuvimmassa asemassa oleville asiakkaille. Asiakkailta puuttuvat usein sähköisten tukimuotojen hyödyntämisen vaatimat laitteet ja osaaminen.

Loppumietinnössä tuodaan esille, että tilastojen mukaan lähes puolet pelkän viimesijaisen turvan varassa olevista henkilöistä oli alle 25-vuotiaita nuoria. Työmarkkinatukea voi saada vasta 5 kuukauden odotusajan jälkeen, jos henkilöllä ei ole ammatillista koulutusta. Lisäksi ammatillista koulutusta vailla olevan tulee täyttää hakuvelvollisuus, jonka laiminlyönnistä menettää oikeuden työttömyysetuuteen.

Vaalavuon, Haulan & Bakkumin (2020) tutkimuksen mukaan esimerkiksi pääkaupunkiseudulla 18–34-vuotiailla toimeentulotukiasiakkailta oli ikätovereihinsa verrattuna yleisemmin terveysongelmia. Terveysongelmissa korostuivat erityisesti mielenterveys- ja päihdehäiriöt. Huomionarvoista tutkimuksessa oli myös se, että palveluiden käyttö, reseptilääkeostot sekä mielenterveysongelmat olivat sitä yleisempiä, mitä pitkäkestoisempaa tuen saanti oli ollut. Lisäksi pidempään tukea saaneilla työttömyys sekä työvoiman ulkopuolella oleminen olivat yleisempiä. Näiden tutkimustulosten valossa olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että ihmisten tuen tarpeet tunnistetaan varhaisessa vaiheessa ja heidät ohjataan tarvittavien palveluiden (työkykyarvio, kuntoutus) piiriin.

Työryhmä ehdottaa, että toimeentulotuen asemaa selkeytetään, joka edellyttää muun muassa, että sosiaalihuollon asiakaslain ja sosiaalihuollon oikeusperiaatteiden soveltuminen perustoimeentulotukeen käydään läpi. Tämä parantaisi asiakkaan oikeusturvaa. Mietinnössä ehdotetaan myös, että myöntämisharkinnan perusteita on tarve selkiyttää ja jos henkilöllä on sosiaalihuollon asiakkuus, sosiaalihuollon lausunto tulisi ottaa huomioon päätöksen teossa. Tämä on kannatettava ehdotus, koska sosiaalihuollossa on usein arvokasta tietoa ja omatyöntekijä tuntee asiakkaan kokonaistilanteen.

Työryhmä ehdottaa mietinnössään, että laskelman lopputuloksen lisäksi päätöksenteossa tulisi huomioida muitakin asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen liittyviä seikkoja ja Kelalla tulisi olla mahdollisuus myöntää tukea myös vähäisen kotitalouskohtaisen ylijäämän tilanteissa. Tämä kannatettava parannus. Vaikka perustoimeentulotuen myöntämisen perusta on toimeentulotukilaskelmassa, tulisi aina myös kiinnittää huomiota asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen ja käyttää harkintaa tarvittaessa.

Toimeentulotukilain uudistamista valmistelevalle työryhmälle ehdotukset sosiaaliturvakomitean työhön ovat kannatettavia. Tavoitteena on, että järjestelmää tulisi kehittää niin, että jatkossa yhä harvempi joutuu pitkäaikaisesti toimeentulotuen varaan ja ehdotuksena oli, että tähän päästäisiin ensisijaisten etuuksien tasoa ja kattavuutta parantamalla. Amnestyn ja Ihmisoikeusliiton (2021) raportissa tuodaan esille, että vähimmäismääräinen sairauspäiväraha on tasoltaan liian matala ja moni sairastunut ihminen joutuu sinnittelemään arjessaan ilman riittäviä resursseja elämänsä perusedellytyksien turvaamiseen. Viimesijaiseen toimeentulotukeen joudutaan turvautumaan usein. Raportissa nostetaan esille, että sairastuneille ihmisille perusturvan hakeminen ja saaminen on monimutkainen prosessi, joka aiheuttaa monenlaista väliinpuutoamista ja ongelmat kasaantuvat jo valmiiksi heikossa asemassa oleville.

Toimeentulotuki asettaa saajalleen lukuisia erilaisia raportointi- ja ilmoitusvelvollisuuksia – myös tilanteessa, jossa toimeentulotuki täydentää pienellä määrällä jotain muuta etuutta. Toimeentulotuen varassa eläminen raamittaa ihmisen elämää merkittäväällä tavalla: toimeentulotuella voi esimerkiksi opiskella, mutta vain sellaisia opintoja, joita tukea myöntävä viranomaisella pitää tarkoituksenmukaisina työllistymisen kannalta.

Myös Blomgren & Korpela (2018) nostavat esille Kelan tutkimusblogissa, että vuonna 2018 yli kolmannes vähimmäismääräisen sairauspäivärahan saajista joutui turvautumaan viimesijaiseen toimeentulotukeen. Vähimmäismääräistä eli minimipäivärahaa saavat ovat muihin sairauspäivärahan saajiin verrattuna selvästi nuorempia ja heidän sairautensa liittyvät usein mielenterveyteen.

Suomi on saanut toistuvasti huomautuksia Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealta, koska perusturvaetuutemme eivät ole riittävän suuria Suomen mediaanituloon verrattuna. Vajauksen on katsottu loukkaavan Euroopan sosiaalisen peruskirjan 12 ja 13 artikloja. Suomen valtio on tuki kiinnittänyt komitean huomiota siihen, että Suomessa sosiaali- ja terveyspalvelut ovat usein asiakkaille ja potilaille maksuttomia, mikä osaltaan korjaa tilannetta matalampien perusturvaetuuksien osalta.

THL:n Perusturvan riittävyyden arviointiraportin perusturvan taso ei kata kohtuullisen minimikulutuksen budjetit useimpien perusturvaetuuksien kohdalla. Kohtuullisuus tarkoittaa Kuluttajatutkimuskeskuksen mukaan noin 650 euroa kuukaudessa ilman asumismenoja, mihin toimeentulotuen perusosa ei yllä.

Perusoikeusjärjestelmämme näkökulmasta on ongelmallista, mikäli ihmiset säännönmukaisesti ajautuvat perustuslain 19 §:n 1 momentin ([j]okaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”) mukaisen viimesijaisen turvan varaan, vaikka perusturva tulisi järjestää perustuslain 19 §:n 2 momentin ([I]ailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella”) mukaisilla perusturvaetuuksilla.

Lisätietoja

Riikka Mettälä, sosiaalityön asiantuntija, riikka.mettala@mtkl.fi

Oskari Korhonen, lakimies, oskari.korhonen@mtkl.fi

Lähteet:

Amnesty Internatiol & Ihmisoikeusliitto (2021) ”Elän jatkuvassa kriisitilanteessa ja hädässä”-
Riittämätön perusturva Suomessa.

Blomgren, Jenni ja Korpela, Tuija (2018) Vähimmäismääräinen sairauspäiväraha ajaa usein myös
toimeentulotuelle, Kelan tutkimusblogi, 1.6.2018, saatavissa:
<https://sosiaalivakuutus.fi/vahimmaismaarainen-sairauspaivaraha-ajaa-usein-toimeentulotuelle/>

Kivipelto, Minna; Tanhua, Hannele; Jokela, Merita (2019) Selvitys toimeentulotukiuudistuksen
vaikutuksista. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Jurvansuu, Sari, Kaskela, Teemu & Tourunen, Jouni: Lähipalveluista sähköisiin etäpalveluihin. Päihde-
ja mielenterveysjärjestöjen työntekijöiden kokemuksia koronapoikkeustilan aikana. Tietopuu:
Katsauksia ja näkökulmia 3/2020. (pdf).

Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä. Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019.
Työpaperi 6/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Vaalavuo, Maria; Haula, Taru; Bakkum, Boris (2020): Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki.
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Korhonen Oskari
Mielenterveyden keskusliitto ry - Riikka Mettälä, sosiaalityön asiantuntija;
Oskari Korhonen, lakimies